

فرجام کودکان در آخرت

مصطفی عزیزی علویجه*

چکیده

هر فرد مکلفی در روز رستاخیز از فرجامی نیک یا بد برخوردار است. بر این اساس، این پرسش مطرح می‌شود که سرنوشت کودکان و اطفالی که پیش از بلوغ، شمع وجودشان خاموش می‌گردد و از دنیای فانی رخت برمی‌بندند چه خواهد شد؟ آیا آنان در فردوس برین، جاودان می‌گردند یا در دوزخ وارد می‌شوند و یا در جایگاه دیگری جای خواهند گرفت؟

هدف این نوشتار، بازکاوی زوایای گوناگون فرجام کودکان در جهان آخرت است. در این بازپژوهی، دو مطلب از یکدیگر بازشناخته شده و هر کدام جداگانه مورد کاوش قرار گرفته‌اند: یکی، سرنوشت اطفال مؤمنان و دیگری، عاقبت اطفال مشرکان.

رهاورد نهایی این نوشتار، اثبات این مدعاست که همه کودکان اعم از کودکان افراد مؤمن یا کافر، از فرجامی نیک و سعادت‌مندانه بهره‌مند هستند؛ اگرچه این نیک‌بختی دارای درجات و مراتب گوناگونی باشد.

این نوشتار براساس شیوه نقلی - عقلی پی‌ریزی شده است و پس از مطرح نمودن ادله نقلی، به تحلیل و تبیین آنها پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: اطفال مؤمنان، اطفال مشرکان، فطرت توحیدی، بهشت، دوزخ.

مقدمه

نموده‌اند. در میان روایات ذکر شده، تعارض و چندگانگی چشمگیری وجود دارد: پاره‌ای از روایات بیانگر این مطلب است که اطفال مشرکان به پدران خود در دوزخ می‌پیوندند. برخی دیگر نمایانگر این مطلب است که در روز قیامت زمینه آزمایش و امتحان برای کودکان فراهم شده، در صورت پیروزی و سرفرازی در آن، وارد بهشت می‌گردند. بعضی دیگر از احادیث کودکان را خدمت‌گزاران اهل بهشت معرفی می‌نمایند.

در این نوشتار، این دسته از روایات بیان شده و مورد مذاقه و کنکاش قرار می‌گیرند. در قرآن کریم سه آیه به گونه‌ای اجمالی به این مسئله می‌پردازد: ۱. آیه ۲۱ سوره «طور»؛ ۲. آیه ۱۷ سوره «واقع»؛ ۳. آیه ۹۸ و ۹۹ سوره «نساء».

فرجام کودکان در آخرت

در این باره که کودکان و اطفالی که قبل از بلوغ از دنیا می‌روند، چه سرنوشت و فرجامی دارند - اینکه اهل دوزخ‌اند یا اهل بهشت - دیدگاه‌های متفاوتی مطرح است و حتی برای برخی این مسئله در حاله‌ای از ابهام باقی مانده است.

فرجام کودکان مؤمنان در قیامت

در ذیل آیه ۲۱ سوره مبارکه طور: «وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ»، در تفسیر مجمع‌البیان و همچنین تفسیر قمی روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده است که علامه مجلسی آن را در بحارالانوار آورده‌اند:

از جمله مباحث پیچیده‌ای که میان متکلمان و محدثان شیعه و سنی از دیرزمان مطرح بوده است، مسئله «فرجام کودکان در قیامت» می‌باشد. کودکانی که پیش از بلوغ و تکلیف شرعی با مرگ طبیعی یا ناگهانی از دنیا می‌روند، چه آنان مسلمان‌زاده باشند یا غیرمسلمان‌زاده. اهمیت این موضوع زمانی آشکار می‌شود که با «عدل الهی» یا «حکمت خداوند» پیوند خورده باشد. خداوند بر اساس عدالت و حکمت و رأفت خویش، چگونه با این‌گونه اطفال در جهان آخرت برخورد خواهد نمود؟ اساساً در روز قیامت، که فرجام همه انسان‌ها اعم از مؤمن و کافر و منافق روشن خواهد شد، کودکان نابالغ و غیرمکلف، که فرصت گزینش راه درست و زندگی سعادت‌مندانه‌ای را نداشته‌اند، چه وضعیتی خواهند داشت؟

برخی از افراد، کودکان خود را در زمانی که نهالی بی‌بار و سر بوده‌اند از دست می‌دهند و نگران سرنوشت آنان پس از مرگ و در جهان آخرت هستند، و علاقه‌مندند از فرجام فرزندان خود آگاهی یابند. این پژوهش با الهام از آیات و روایات به تبیین این موضوع پرداخته است.

پیرامون «فرجام کودکان در آخرت» کتابی مستقل و فراگیر نگاشته نشده است، اما متکلمان به گونه‌ای گذرا در خلال مبحث «افعال خداوند» و «اثبات حسن و قبح عقلی» بابتی را تحت «آنچه تعالی لایعدب الاطفال»^(۱) گشوده‌اند. از میان محدثان که اهتمام ویژه‌ای به این موضوع داشته‌اند، علامه مجلسی است که در کتاب بحارالانوار، جلد پنجم، بابتی را با عنوان «الاطفال و من لم يتم عليهم الحجة في الدنيا» باز

«أطفال المؤمنین یتدون الی آبائهم یومَ القیامه؛ ﴿وَمَا أَلْتَنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ آی لَمْ نَنْقُصِ الْآبَاءَ مِنَ الثَّوَابِ حِينَ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ؛^(۲) کودکان مؤمنان در روز قیامت به سوی پدران خود روانه می‌شوند و چیزی از کارهایشان را نمی‌کاهیم؛ یعنی هنگامی که فرزندان را به پدرانشان ملحق نمودیم، چیزی از پاداش پدران کاسته نمی‌شود.

بر اساس روایت مذکور، اطفال و کودکان افراد مؤمن در روز قیامت به آنان می‌پیوندند و هیچ ثوابی از پدران کاسته نمی‌شود.

همچنین در تفسیر قمی حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام آمده است:

«إِنَّ أَطْفَالَ شِيعَتِنَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ تُرَبِّئُهُمْ فَاطِمَةُ علیها السلام، قوله ﴿أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾، قال یتدون الی آبائهم یومَ القیامه؛^(۳) به درستی که کودکان شیعیان ما که از مؤمنان هستند، تحت تربیت و پرورش حضرت فاطمه علیها السلام قرار خواهند گرفت، قول خداوند که می‌فرماید «ملحق می‌کنیم به آنان فرزندانمان را» فرمودند: آن کودکان در روز قیامت به سوی پدران خود هدایت می‌شوند.

یکی از افتخارات و فضایل شیعیان این است حضرت زهرا علیها السلام کودکانشان را در روز قیامت تربیت می‌کنند. همچنین تفسیر نورالثقلین به نقل از کتاب من لایحضره الفقیه، روایتی را به شرح ذیل از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى كَفَّلَ اِبْرَاهِيمَ علیه السلام وَ سَارَةَ اَطْفَالَ الْمُؤْمِنِينَ یَغْذُونَهُمْ بِشَجَرَةٍ فِي الْجَنَّةِ... فَإِذَا كَانَ یَوْمَ الْقِیَامَةِ اَلْبَسُوا وَ طَبَّعُوا وَ اَهْدُوا الِیْ آبَائِهِمْ، مَلُوكٌ فِی الْجَنَّةِ مَعَ آبَائِهِمْ وَ هَذَا قَوْلُ اللَّهِ

تعالی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾؛^(۴) به درستی که خداوند تبارک و تعالی حضرت ابراهیم علیه السلام و حضرت ساره را متکفل و سرپرست کودکان مؤمنان قرار داده که به وسیله درختی در بهشت به آنها غذا می‌دهند. پس هنگامی که روز قیامت فرا می‌رسد به کودکان لباس پوشانده شده و پاک و معطر به سوی پدران خود هدایت می‌شوند و آنها پادشاهان در بهشت هستند به همراه پدرانشان و این است معنای سخن خداوند که «و کسانی که گرویدند و فرزندانشان آنها را در ایمان پیروی کرده‌اند، فرزندانشان را به آنان ملحق خواهیم کرد.» بنابراین اطفال مؤمنان در روز قیامت لباس‌های فاخر پوشیده و معطر می‌شوند و همچون پادشاهانی در بهشت به پدران خود ملحق می‌گردند.

علامه مجلسی درباره ناسازگاری ظاهری بین دو روایت گذشته که یکی می‌گفت: حضرت فاطمه علیها السلام متکفل تربیت فرزندان مؤمنان است و دیگری می‌گفت: حضرت ابراهیم علیه السلام و ساره علیها السلام متکفل آنان هستند، چنین می‌گوید: «ممکن است این‌گونه بین دو حدیث وفاق و جمع نمود که بگوییم: برخی از کودکان را حضرت فاطمه علیها السلام تربیت و سرپرستی می‌کنند و برخی دیگر از کودکان را حضرت ابراهیم علیه السلام و ساره علیها السلام مورد تربیت قرار می‌دهند و این براساس درجات ایمان پدرانشان خواهد بود یا اینکه بگوییم حضرت فاطمه علیها السلام آن کودکان را در اختیار ابراهیم و ساره قرار می‌دهند.»^(۵)

بدین ترتیب، با توجه به روایات، اطفال مؤمنان به پدران خود - در بهشت - ملحق می‌شوند و فرجام خوبی خواهند داشت.

فرجام کودکان مشرکان در قیامت

در مورد فرزندان مشرکان، سه دسته روایت داریم:
الف. روایاتی که بیان می‌کنند فرزندان مشرکان که پیش از بلوغ از دنیا می‌روند، به همان جایگاهی وارد می‌شوند که پدران مشرک آنان وارد شده‌اند؛ یعنی دوزخ. برای مثال، امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می‌کند: حضرت علی علیه السلام فرمودند: «اولاد المشرکین مع آبائهم فی النار...»^(۶) فرزندان مشرکان به همراه پدرانشان در آتش قرار دارند....

در توضیح روایت مذکور باید به چند نکته توجه کنیم:
۱. این روایت به جهت سند، ضعیف و غیرمعتبر می‌باشد، زیرا وهابین وهب که در سلسله حدیث آمده، متصف به «ضعف» و «کذاب» بودن است.^(۷)
۲. این گونه روایات با بنیان‌های اعتقادی شیعه ناسازگار است، زیرا اولاً وارد کردن کودکان بی‌گناه و غیرمکلف دارای قبیح عقلی است که از خداوند حکیم صادر نمی‌شود؛ خواجه نصیرالدین طوسی در این باره می‌گوید: «و تعذیب غیر المكلف قبیح»^(۸) علامه حلی نیز در شرح فراز مذکور می‌فرماید: «برخی از حشویه بر این باورند که خداوند متعال کودکان مشرکان عذاب می‌نماید و اشاعره نیز آن را جایز می‌دانند، اما عدلیه - شیعه و معتزله - همگی عذاب نمودن کودکان را ممنوع می‌دانند به این دلیل که چنین کاری به لحاظ عقلی قبیح و زشت است و کار قبیح از خداوند متعال صادر نمی‌شود»^(۹)

ثانیاً این گونه روایات بر خلاف آموزه‌های قرآن می‌باشد: «وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ تَبْعَثَ رَسُولًا» (اسراء: ۱۵)؛ هیچ بردارنده‌ای بار گناه دیگری را بر نمی‌دارد، و ما تا پیامبری بر نیگزیم به عذاب نمی‌پردازیم.

بر اساس آیه شریفه، هیچ فرزندی به گناه پدر خود، عقاب نمی‌شود. همچنین خداوند هیچ کس را بدون «بیان» و «بعثت رسل» عقاب نمی‌کند.

ب. دسته‌ای از روایات بیانگر این است که اطفال مشرکان در روز قیامت امتحان می‌شوند، به این صورت که آتشی فراهم شده و به آنها دستور داده می‌شود که خود را در آتش افکنند؛ اگر امر خداوند را امتثال کنند آتش بر آنان سرد و سالم می‌شود و در اثر اطاعت پروردگار وارد بهشت می‌شوند، ولی اگر از رفتن به داخل آتش خودداری کنند، خداوند آنان را به خاطر سرپیچی در دستور خود، وارد دوزخ می‌کند؛ برای مثال، در من لایحضره الفقیه آمده است: عبدالله بن سنان می‌گوید از امام صادق علیه السلام در مورد کودکان مشرکان که هنوز به سن ارتکاب گناه نرسیده‌اند و از دنیا می‌روند پرسیدم: حضرت فرمودند: آتشی برافروخته می‌شود و به کودکان گفته می‌شود داخل آن آتش شوند پس اگر داخل آتش شدند بر آنها سرد و سلامت می‌شود و اگر سرباز زنند و وارد آتش نشوند خداوند به آنها می‌گوید: من به شما امر نمودم و شما از دستور من سرپیچی و نافرمانی کردید. از این رو، خداوند دستور می‌دهد آنها را به آتش افکنید.^(۱۰)

این روایت گرچه به لحاظ سندی صحیح و معتبر است، نقاط ابهامی در آن وجود دارد که مانع از اعتماد به آن می‌گردد؛ از آن جمله اینکه: بر پایه مبانی اعتقادی، جهان آخرت دار جزا و پاداش می‌باشد نه دار تکلیف و عمل؛ چنان‌که در پاره‌ای از روایات به این مطلب تصریح شده است:

۱. قال علی علیه السلام: «إِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَ لِأَحْسَابٍ وَ غَدَاً

مشرکان» از معصومان عليهم السلام صادر شده حاکی از آن است که آنان خدمت گزاران اهل بهشت هستند؛ برای نمونه: عن النبي صلى الله عليه وآله أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أَطْفَالِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ صلى الله عليه وآله: «هُمْ خَدَمُ أَهْلِ الْجَنَّةِ»؛ (۱۳) از پیامبر صلى الله عليه وآله در مورد کودکان و مشرکان پرسیده شد، حضرت فرمودند: «آنان خدمت گزاران اهل بهشت هستند.»

نکته در خور توجه اینکه، گرچه اطفال مشرکان خدمت گزاران اهل بهشت هستند، چنین کاری هیچ گونه سختی و رنجی برای آنان به شمار نمی آید؛ چنان که قرآن کریم می فرماید: ﴿لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نُصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ﴾ (فاطر: ۳۵) بلکه از یک سو، آنان از معاشرت و خدمتگزاری اهل بهشت لذت می برند و به این کار خشنود هستند و از سوی دیگر، خود نیز از نعمت ها و لذت های گوارای بهشتی بهره مند هستند. علامه مجلسی پس از بیان گروهی از روایات پیرامون «فرجام کودکان در روز قیامت»، چنین می فرماید: «بین اصحاب ما - علمای شیعه - درباره ورود اطفال مؤمنان به بهشت، هیچ اختلافی وجود ندارد، اما متکلمان بر این باورند که اطفال کفار وارد دوزخ نمی شوند، بلکه آنان یا به بهشت می روند و یا در «اعراف» ساکن می شوند. از سوی دیگر، بیشتر محدثان شیعه با استناد به احادیث صحیح، معتقدند که اطفال مشرکان به آتشی که فراهم شده آزمایش می شوند، هر کس در این آزمون پیروز شد و دستور خداوند را امتثال کرد وارد بهشت می گردد و گرنه به طرف دوزخ رانده می شود.» (۱۴)

دیدگاه برگزیده

مدعای این نوشتار این است که اطفالی که پیش از

حساب و لا عمل؛ (۱۱) امروز - در این دنیا - روز عمل و تلاش است و حسابرسی نیست و فردا - روز قیامت - حسابرسی و عملی در کار نیست.

۲. قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «أَوْ إِنكُمْ فِي يَوْمِ عَمَلٍ لِحَسَابٍ فِيهِ وَ يُوشِكُ أَنْ تَكُونُوا فِي يَوْمِ حِسَابٍ لَيْسَ فِيهِ عَمَلٌ»؛ (۱۲) امروز در روز عملی هستید که هیچ حسابرسی در آن نیست و نزدیک است در روزی قرار بگیرید که روز حسابرسی است و هیچ عملی در آن نیست.

با دقت در این روایات به دست می آید که تعبیر «و لا عمل»، و «لیس فیہ عمل» از یک سو نفی جنس است، یعنی هیچ جنس عملی در آن روز نخواهد بود، و از سوی دیگر، نکره در سیاق نفی که مفید عموم می باشد، هم شامل عمل انسان بالغ می شود و هم شامل انسان غیربالغ. بنابراین تکلیف کردن اطفال مشرکان در دار جزا و پاداش، با روایات مذکور ناسازگار خواهد بود.

نکته دیگر اینکه، به نظر می رسد چنین دستوری - امر به داخل شدن در آتش - از سوی خداوند متعال، یک نوع تکلیف بما لایطاق و تکلیفی فراتر از طاقت یک انسان عادی است، چه رسد به طفلی ضعیف و ناتوان؛ چگونه نفس یک کودک ناتوان در برابر چنین آتش سوزناک می پذیرد که وارد آن شود؛ پذیرش چنین اقدامی از سوی کودک کاری ناشدنی و سنگین به شمار می آید.

علاوه بر اینکه این گونه از روایات با مجموعه زیادی از شواهد و قرائن که در دیدگاه برگزیده مطرح می شود، ناسازگار می باشد.

ج. مجموعه سوم از روایاتی که پیرامون «اطفال

بلوغ از دنیا می‌روند - چه اطفال مؤمنان و چه اطفال مشرکان - وارد بهشت شده و سعادت‌مند می‌شوند. بر اساس روایات متعددی که در طلیعه کلام بیان شد، تکلیف «اطفال مؤمنان» کاملاً روشن است و بدون تردید آنان وارد بهشت خواهند شد. سخن پیرامون ورود اطفال غیرمسلمان و غیرمؤمن به بهشت است. بر اساس دلایل و شواهد عقلی و نقلی که از آیات قرآن و روایات استفاده می‌شود، مدّعی مذکور به اثبات می‌رسد:

دلایل و شواهد

۱. از منظر قرآن کریم فلسفه آفرینش بندگان، رسیدن رحمت و مهربانی از سوی پروردگار به آنهاست؛ ﴿إِلَّا مَنْ رُجِمَ وَرَبُّكَ وَذَلِكَ خَلْقَهُمْ﴾ (هود: ۱۱۹) همچنین خداوند در جای دیگر، رحمت بر بندگان را بر خویش لازم دانسته است؛ ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَيَّ تَفْسِيرَ الرَّحْمَةِ﴾ (انعام: ۵۴)؛ پروردگارتان رحمت را بر خود مقرر کرده است. بنابراین، غلبه رحمت در نظام هستی مقتضی وارد کردن اطفال غیرمکلف به بهشت می‌باشد.

۲. در روایات و آیات متعددی بر فطرت توحیدی هر مولودی تأکید شده است؛ ﴿فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ (روم: ۳۰)؛ همان سرشت توحیدی که خدا مردم را بر آن سرشته است.

همچنین در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است: «كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ»؛ (۱۵) هر نوزادی بر پایه فطرت توحیدی متولد می‌شود. این فطرت ناب توحیدی در دوران کودکی از شفافیت و پاکی ویژه‌ای برخوردار است و همین امر موجب سعادت‌مندی و

ورود آنها به بهشت می‌باشد، چنان‌که در روایتی به این مطلب تصریح شده است: امام صادق علیه السلام فرمودند: «قال موسى بن عمران: يا ربّ أيّ الاعمال أفضل عندك؟ فقال: حبّ الاطفال، فان فطرتهم على توحیدی فان امّتهم اُدخلهم برحمتی جنتی»؛ (۱۶) امام صادق علیه السلام فرمودند: «موسی بن عمران به خداوند عرضه کرد: پروردگارا کدام کارها نزد تو بهتر و با فضیلت‌تر است؟ خداوند فرمود: دوست داشتن کودکان؛ زیرا سرشت و فطرت آنها بر اساس توحید من نهاده شده، پس اگر آنها را بمیرانم به سبب رحمتم آنها را وارد بهشت خود خواهم نمود.»

در این روایت باید به چند نکته توجه داشت: الف. «ال» در «الأطفال» دلالت بر استغراق و شمول دارد و شامل همه اطفال اعم از اولاد مؤمنان و مشرکان می‌گردد.

ب. تعبیر «برحمتی» و «جنتی» که خداوند رحمت و جنت را به خود نسبت داده، بیانگر بهایت رأفت و مهربانی خداوند به اطفال می‌باشد.

ج. «فا» در «فأدخلهم برحمتی جنتی» فاء تفریع می‌باشد و بیانگر این نکته است که ورود اطفال به بهشت به سبب فطرت پاک توحیدی آنهاست؛ فطرتی که به خاطر سربلندی و گناه، آلوده و مغشوش نشده است.

۳. در ذیل آیه ﴿إِلَّا الْمُسْتَظْعِمِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَظْعِمُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ﴾ (نساء: ۹۸ و ۹۹)، روایات متعددی از اهل بیت علیهم السلام وارد شده است که نشان‌دهنده ورود کودکان نابالغ به بهشت می‌باشد. در ذیل به نمونه‌ای اشاره می‌شود:

رسیده‌اند، می‌باشد و گرنه «الولدان» به قرینه مناسبت حکم و موضوع، از تحت مطلب فوق، خارج می‌باشند.

۳. گرچه «مستضعفان» بر اساس روایت مذکور، وارد بهشت می‌شوند، اما از آنجا که بهشت از جهت برخورداری از نعمت‌ها و لذت‌ها دارای درجات متعددی است - ﴿وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مُّسْتَأْمِرُونَ﴾ (انعام: ۱۳۲)؛ و برای هر یک، در آنچه انجام داده‌اند، [جزا] مراتبی خواهد بود - آنان به درجات عالی بهشت که مخصوص ابرار و صالحان است، راه نمی‌یابند.

۴. در ذیل آیه ۱۷ سوره مبارکه واقعه - ﴿يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ - روایاتی را مرحوم طبرسی در تفسیر مجمع‌البیان و علامه طباطبائی در تفسیر المیزان و مرحوم حویزی در تفسیر نورالثقلین در ذیل همین آیه مذکور، بیان می‌کنند که دلالت بر ورود کودکان به بهشت می‌کند.

حضرت علی علیه السلام در تفسیر ﴿وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ﴾ چنین می‌فرمایند: «إِنَّهُمْ أَوْلَادُ أَهْلِ الدُّنْيَا لَمْ يَكُنْ لَهُمْ حَسَنَاتٌ فَيُنَابِئُوا عَلَيْهَا وَلَا سَيِّئَاتٌ فَيُعَاقِبُوا عَلَيْهَا، فَأُنزِلُوا هَذِهِ الْمَنْزِلَةَ»؛^(۱۸) آنها فرزندان مردم دنیا هستند که از یک سو کارهای نیکی ندارند تا مورد پاداش قرار بگیرند و از سوی دیگر، گناهی مرتکب نشده‌اند تا به خاطر آن مجازات شوند، از این رو، در این جایگاه خدمت‌گزارانی قرار گرفته‌اند.

بر اساس این روایت، فرزندان اهل دنیا که شامل فرزندان مؤمنان و غیرمؤمنان می‌شوند در جایگاه «وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ» قرار دارند و گرد اهل بهشت به عنوان خدمت‌گزار می‌گردند.

شیخ صدوق از امام صادق علیه السلام در مورد آیه مزبور روایت کرده است: «لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً إِلَى النَّصَبِ فَيَتَصَبُونَ وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلَ أَهْلِ الْحَقِّ فَيَدْخُلُونَ فِيهِ، وَ هُوَ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِأَعْمَالٍ حَسَنَةٍ وَ بِاجْتِنَابِ الْمَحَارِمِ الَّتِي نَهَى اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - عَنْهَا وَ لَا يَسْأَلُونَ مَنَازِلَ الْأَبْرَارِ»؛^(۱۷) از امام صادق علیه السلام در مورد آیه شریفه - مگر آن مردان و زنان و کودکان فرودستی که چاره‌جویی نتوانند و راهی نیابند - پرسیده شد، فرمودند: آنها کسانی هستند که چاره و راهی برای دشمنی یا خداوند ندارند تا دشمن او شوند، همچنین راهی برای پیوستن به اهل حق ندارند تا به آنان ملحق شوند، و آنان وارد بهشت می‌شوند به سبب کارهای نیکی که انجام داده یا کارهای حرامی که ترک کردند، البته آنها به درجات ابرار نایل نخواهند شد.

در توضیح حدیث مذکور به چند نکته اشاره می‌شود:

۱. مهم‌ترین ویژگی «مستضعفان» که در آیه شریفه ذکر شده این است که آنان به دلیل ضعف و کاستی شناخت، نه راه کفر و دشمنی با خداوند را برگزیدند تا در جرگه کافران درآیند و نه جزو ره‌پویان راه حق و حقیقت به شمار می‌آیند، بلکه این گروه به وسیله کارهای نیک و شایسته‌ای که در دنیا انجام دادند وارد بهشت می‌شوند. یکی از مصادیق مستضعفان، «الولدان» هستند که جمع به «ال» دلالت بر فراگیری آن نسبت به همه اطفال می‌کند.

۲. منظور امام علیه السلام از اینکه فرمودند: «این گروه به وسیله انجام کارهای خوب و شایسته و ترک محرمات، وارد بهشت می‌شوند»، همان دو گروه اوّل یعنی «الرِّجَالُ» و «النِّسَاءُ» که به سنّ بلوغ و تمییز

پس نوشت‌ها

- ۱- حسن بن یوسف حلّی، کشف المراد، ص ۲۴۸.
- ۲ و ۳- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵، ص ۲۸۹.
- ۴- عبدعلی بن جمعة عروسی حویزی، تفسیر نورالقلین، ج ۵، ص ۱۴۰.
- ۵- همان، ص ۲۹۴.
- ۶ و ۷- محمدبن علی صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۹۱.
- ۸- حسن بن یوسف حلّی، کشف المراد، ص ۳۱۸.
- ۹- همان.
- ۱۰- محمدبن علی صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۴۹۱-۴۹۲.
- ۱۱- نهج البلاغه، خ ۴۲.
- ۱۲- محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمة، ج ۱، ص ۶۱۸.
- ۱۳- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵، ص ۲۹۱ / عبدعلی بن جمعة عروسی حویزی، تفسیر نورالقلین، ج ۵، ص ۲۱۲.
- ۱۴- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۵، ص ۲۹۶-۲۹۷.
- ۱۵- محمدبن یعقوب کلینی، کافی، ج ۲، ص ۱۳.
- ۱۶- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۴، ص ۱۰۵.
- ۱۷- همان، ج ۷۲، ص ۱۶۰، باب المستضعفین و المرجون لأمرالله.
- ۱۸- فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۱۰۹، ص ۳۲۷.
- ۱۹- همان.

منابع

- نهج البلاغه، ترجمه سیدجعفر شهیدی، تهران، علمی و فرهنگی، ج نوردهم، ۱۳۷۹.
- حلّی، حسن بن یوسف، کشف المراد، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۶ق.
- صدوق، محمدبن علی، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، ج دوم، ۱۳۶۳.
- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران، ناصر خسرو، ج چهارم، ۱۳۷۴.
- عروسی حویزی، عبدعلی بن جمعة، تفسیر نورالقلین، قم، اسماعیلیان، ۱۳۷۳.
- کلینی، محمدبن یعقوب، کافی، قم، دارالکتب الاسلامیه، ج ششم، ۱۳۷۵.
- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، داراحیاء التراث، ۱۴۰۳ق.
- محمدی ری‌شهری، محمد، میزان الحکمة، قم، دارالحدیث، ۱۴۱۶ق.

روایت دیگر که مرحوم طبرسی در ذیل همین آیه شریفه نقل می‌کند، همان روایتی است که از پیامبر ﷺ در مورد «اطفال مشرکان» پرسش شد؛ پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «هُم خَدَمُ اهل الْجَنَّةِ»؛ (۱۹) آنها خدمت‌گزاران و خادمان بهشتیان هستند.

نتیجه‌گیری

به طور کلی چند دسته روایت و آیات، دلالت بر ورود مطلق کودکان - که پیش از بلوغ می‌میرند - به بهشت می‌کند:

۱. روایاتی که دلالت بر فطرت توحیدی کودکان می‌کند؛ این‌گونه از روایات بر این نکته تأکید می‌نمایند که کودکان به خاطر برخورداری از فطرت پاک توحیدی، هم‌سنگ بهشتیان هستند و می‌توانند وارد بهشت شوند.

۲. روایاتی که یکی از مصداق‌های «مستضعفان» را، اطفال می‌داند.

۳. روایاتی که در ذیل آیه «وَلِذَٰلِکَ مُخَلَّدُونَ» است که فرزندان اهل دنیا را به خاطر خالی بودن پرونده اعمالشان از حسنات و سیئات، در جایگاه خدمتگزاری به بهشتیان قرار داده است که البته خود آنها هم تا اندازه‌ای از نعمت‌های بهشتی بهره‌مند هستند.

۴. آیاتی که بیانگر غلبه رحمت و مهربانی خداوند، در نظام هستی است. بنابراین، رحمت بیکران حضرت حق اقتضا می‌کند کودکانی را که هیچ گناهی مرتکب نشده‌اند و دارای فطرت پاک توحیدی هستند و از سوی دیگر در جرگه مستضعفان فکری به شمار می‌آیند، در بهشت خود وارد نموده و به آنها تفضّل و لطف نماید.